

Didžiosios pavasario šventės Kupiškio krašte

Arūnas Vaicekauskas

Įvadas

Sulig pavasario lygiadienį žymėjusia Apreiškimo Mergelei Marijai švente, kitaip Blovieščiais arba Gandrinėmis, tradiciniame žemdirbių kalendoriuje užsi-
baigdavo laiko virsmus žymėjusios žiemos šventės ir žemdirbys susirūpindavo
praktiškesniais, tačiau egzistencine prasme ne mažiau reikšmingais pavasarinių
lauko darbų rūpesčiais.

Pavasarinio arimo, sėjos ir kitų svarbesnių lauko darbų pradžia ir pabaiga
visuomet būdavo ritualizuojama. Pradėdami lauko darbus žemdirbiai atsižvelgdavo
į savaitės dieną, mėnulio fazes, laikydavosi tam tikrų draudimų ir taisyklių.
Niekas nepradėdavo darbo pirmadienį ar esant mėnulio delčiai. Mitinės sąmonės
požiūriu tokia pradžios pozicija reikštų „tuščią“ arba „pradingstantį“ (sudylantį)
rezultatą. Priešingai, „užpildyta dienomis“ savaitė ar mėnulio pilnatis (priešpilis)
turėjo garantuoti gausų pasėlių derlių ar kitokią ūkinę sėkmę. Panašiai būdavo
atsižvelgiama į vėjo kryptį. Mitologizuotoje erdvėje šiaurės kryptis buvo siejama
su tamsa, šalčiu, mirtimi, o iš pietų laukta gyvybę teikiančios šilumos. Tokiame
kontekste žemdirbio pasirinkimas priklausė nuo siekiamų tikslų. Kai kaimo gy-
ventojai laukdavo pietų vėjo, tikėdavosi, kad pastarasis atneš pasėliams reikalingą
šilumą. Kai darbus pradėdavo pučiant šiaurės vėjui, tikėdavo, kad šis išnaikins
potencialius kenkėjus. Būdavo sureikšminama ir darbo (judėjimo) kryptis. Šiuo
atveju žmogaus pasirinkimą sąlygodavo priešprieša – artimas/tolimas. Artėjant
prie namų buvo galima tikėtis greitesnės darbų pabaigos. Kad pasėliai būtų
„švarūs“, į lauką eidavo apsirengę baltais (švariais) drabužiais ir t. t. Su šven-
tiniais žemdirbių ritualais lauko darbų pradžios ir pabaigos momentus suartina
apeiginės duonos kepimas ir naudojimas. Apartas dirvoje, lauke suvalgytas ar vėl
parsineštas į namus duonos kepalas turėjo garantuoti duonos parėjimą iš lauko
žemdirbio sodybon lygiai taip pat, kaip ir apeiginės duonos buvimas ant šventinio
vaisių stalo turėjo užtikrinti nuolatinę skalsą žemdirbio namuose. Būdingas darbo
pradžios (pabaigos) ritualizavimo akcentas – artojo (sėjėjo, piemens) suliejimas
vandeniu siekiant užtikrinti pakankamą drėgmės kiekį vasarą. O pabaigus darbus
visuomet būdavo keliamos didesnės ar mažesnės vaisės.

Šis straipsnis parašytas remiantis istoriniu-lyginamuoju ir turinio analizės
metodais. Straipsnio tikslas – aptarti trijų svarbiausių pavasario švenčių papročius,
gyvavusius Kupiškio krašte. Net dvi iš jų – Jurginės ir Sekminės – kadaise bus
žymėjusios pavasarinių lauko darbų pradžią ir pabaigą, nors vėlyvoje tradicijoje
abi labiau susijusios su gyvulių ganymu. Velykos laikytinos kosminio laiko virsmo
tašką žymėjusių archajiškų švenčių krikščioniškuoju atitikmeniu. Velykos – svar-
biausia krikščioniško pasaulio šventė. Pastaroji Velykų reikšmė apibrėžia ir šventės
vaidmenį žemdirbių tradicijoje.

Apie kupiškėnų papročius rašyta nemažai, nors išsamiau vieno laikotarpio
paprotinę tradiciją apibendrinančių darbų nėra. Lokaliųjų papročių formas aprašantys

